

Мартиненко О. О. аспірантка кафедри психології
Київського національного торговельно-економічного університету
Корольчук М. С. доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології Київського національного
торговельно-економічного університету
<https://orcid.org/0000-0001-7121-3474>
Корольчук В. М. доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології Київського національного
торговельно-економічного університету
<https://orcid.org/0000-0002-1147-3095>

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ І ФАКТОРИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ ОБРАННЯ МОЛОДДЮ ПРОФЕСІЇ ЕКОНОМІСТА

У статті представлено дослідження соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста. На основі проведено системного аналізу отриманих даних, відповідно мети дослідження обстежуваних щодо обрання професії економіста за результатами емпіричного дослідження проведено кореляційний і факторний аналіз за 10 методиками з 71 показниками.

Визначено п'ять основних факторів соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста: F1 – мотиваційний; F2 – професійно-інтелектуальний; F3 – адаптаційно-комунікативний; F4 – індивідуально-психологічний; F5 – темперементальний.

Ключові слова: взаємозв'язки; фактори; соціально-психологічні; детермінанти; обрання; професія економіста.

Вступ. Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в країні після переходу до ринкової економіки, призвели до того, що зменшилася частка зайнятого населення, а безробіття суттєво зросло. При цьому найбільш суттєво воно торкнулося саме молоді – громадян, що вступають на ринок праці вперше. Ринкова економіка докорінно змінила економічну й соціальну пріоритетність секторів економіки, галузей, підприємств, професій та вимоги роботодавців до фахівців.

Неправильний, випадковий вибір професії призводить у майбутньому до небажаних наслідків: низької продуктивності праці; помилок та браку в роботі; незадоволення і пригніченого стану людини; економічних втрат на перенавчання та перекваліфікацію. Натомість правильний і своєчасний вибір професії у подальшому в 2-2,5 рази зменшує плінність кадрів, на 10–15% підвищує продуктивність праці, у 1,5-2 рази знижує вартість підготовки кадрів (Л. Карамушка і О. Креденцер [3], М. Корольчук і В. Крайнюк [4]).

Вивчення суб'єктивних та об'єктивних факторів початку самостійного життя молоді, в першу чергу – обрання майбутньої професії, насамперед спрямоване на те, щоб допомогти молодим людям і суспільству в розв'язанні спірних питань, що виникають. А це надає як соціальний, так і економічний ефект: зменшується ймовірність помилок і розчарувань при виборі професії, скорочуються час та витрати на професійну підготовку, поліпшується трудова адаптація, молоді люди закріплюються на робочих місцях.

Відповідно до цього, актуальним є дослідження проблеми соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста.

Мета статті: на підставі емпіричного дослідження визначити рівень кореляційних зв'язків і факторних навантажень структурних компонентів соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста.

Теоретичне підґрунтя. Теоретичною основою дослідження взаємозв'язків і факторів дослідження соціально-

Питання психології

психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста стали фундаментальні принципи системності, детермінізму, цілісності, розвитку в психології, єдності психіки і діяльності (Б. Ананьєв, О. Леонтьєв, С. Максименко) [1; 5; 7]. Системно-структурний принцип вивчення особистості та аналізу її професійної діяльності (В. Бодров, Л. Карамушка, О. Леонтьєв, Г. Ложкін, С. Максименко [2; 3; 5; 6; 7]. Вагомими для розкриття особливостей психологічного забезпечення професійної діяльності в професіогенезі стали праці українських вчених Л. Карамушки, М. Корольчука, В. Крайнюк, Г. Ложкіна, С. Максименка [3; 4; 6; 7].

Як правило, методи психологічного дослідження поділяють на декілька основних груп – теоретичні, емпіричні, інтерпретаційні та ін. [1].

Зважаючи на ствердження багатьма науковцями про необхідність комплексного, системного, всебічного вивчення людини [1; 3; 5; 7], а також складність, багатогранність вивчення особистості в професіогенезі, як найбільш придатну для репрезентації систему дослідницьких методів, що використовувалися для розв'язання поставлених у нас завдань, була обрана класифікаційна система, запропонована Б. Ананьєвим [1, с. 296-311].

Ця схема включає чотири великі групи методів: організаційні, емпіричні, методи обробки даних та інтерпретаційні. Кожну з цих груп методів можна розглядати як окремий етап цілісного психологічного дослідження. При вирішенні поставлених завдань нами використовувались:

- із групи *організаційних* методів – порівняльний (зіставлення різних контингентів (вибірок) досліджуваних), лонгітюдний (здійснення моніторингу психофізіологічного стану та комплексний (міждисциплінарний характер дослідження) методи.

- із групи *емпіричних* – обсерваційні, експериментальні, психодіагностичні, біографічні методи, методи аналізу процесів та продуктів діяльності;

- із групи *методів обробки даних* – кількісний (математико-статистичний аналіз: метод середніх величин, відсоткова статистика, порівняння середніх значень за t-критерієм Ст'юдента, кореляційний та факторний аналізи) та якісний (диференціація матеріалу за типами, групами, варіантами і т.ін.) методи;

- із групи *інтерпретаційних* – генетичний (інтерпретація матеріалу дослідження в характеристиках розвитку) і структурний (інтерпретація матеріалу дослідження у характеристиках систем та типів зв'язків між ними).

На підставі наукових підходів С. Максименко формулює такі *вимоги* до методів дослідження психічних явищ, а саме:

- психічні явища необхідно вивчати в їх розвитку, взаємозв'язку і взаємозалежності;

- метод психологічного дослідження має бути адекватним предмету дослідження, розкривати суттєві, а не випадкові, не другорядні особливості психологічного процесу, стану чи якості, що досліджуються [7].

До *загальних принципів* наукового вивчення психічних явищ Б. Ананьєв відносить відображення об'єктивної істини, перевірку закономірностей, що вивчаються на практиці, сувору об'єктивність при вивченні психіки, дослідження психічних явищ у процесі діяльності людини, вивчення всіх психологічних феноменів у розвитку [1, 12]. *Головними принципами* психологічного дослідження автор вважає їх об'єктивність та системність.

Отже, теоретичним підґрунтям нашого дослідження стали загальні принципи наукового вивчення психічних явищ, головними з яких є об'єктивність та системність, з дослідженням психічних явищ у професіогенезі в процесі їх розвитку, взаємозв'язку і взаємозалежності, для чого і використаний кореляційний і факторний аналіз дослідження соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста.

Методи дослідження. Під час проведення дослідження ми керувалися сучасними вимогами, які висуваються до методів, відібраних відповідно до мети

Питання психології

дослідження. Для досягнення окресленої мети було використано наступні методи дослідження: аналіз і узагальнення науково-методичної літератури та документів, що дозволило систематизувати, критично осмислити, порівняти наукову значущість спеціалізованої інформації з друкованих видань вітчизняних і зарубіжних авторів, емпіричні методи дослідження: методика «Смисложиттєві орієнтації» (В. Бодров); методика «Емоційна спрямованість» (В. Бодров); методика «Мотиви вибору професії» В. Семиченко; методика «Опитувальник відповідності типу особистості професійному середовищу» Дж. Холланда (В. Бодров); методика «Емоційний інтелект» Н. Холла (В. Бодров); тест «Аналітичне мислення» (Т. Пашукова); методика «Адаптаційна мобільність» (Л. Карамушка); методика «Оцінка комунікативного контролю у спілкуванні» (Г. Ложкін); методика Р. Кеттелла (В. Бодров); методика «Властивості темпераменту» Русалова (Т. Пашукова) [2; 3; 6; 9]. Вибір методів забезпечив достовірність отриманих результатів і висновків, які перевірялися за методами математичної статистики: t-критерій Ст'юдента, коефіцієнт кореляції Пірсона, факторний аналіз.

Отже, в емпіричному дослідженні ми використали комплекс інформативних методик, які спрямовано на дослідження показників соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста на мотиваційному, професійному, інтелектуальному, комунікативному, індивідуально-психологічному та типологічному рівнях.

Результати і обговорення. З метою виокремлення щільності взаємозв'язків показників методик дослідження обрання професії економіста проведено кореляційний і факторний аналіз за 10 методиками та 71 показником. Вибіркову сукупність склали 172 фахівці, які працюють в галузі економіки, зі стажем роботи за спеціальністю понад 5 років.

У відповідності до моделі дослідження за результатами анкетування встановлено інтегральний показник вибору професії економіста, який ми будемо корелювати з

показниками методик, змінні яких характеризують респондентів на мотиваційному, професійно-інтелектуальному, адаптаційному, комунікативному, індивідуально-психологічному та типологічному рівнях.

Так, за методикою смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) високий рівень кореляційних зв'язків інтегрального показника вибору професії економіста (ПОПЕ) встановлених з такими змінним, показники СЖО як спрямованість на результат ($r = 0,671$); спрямованість на мету ($r = 0,714$). Помітний рівень прямих кореляційних зв'язків спостерігається з показниками Локусу контролю життя ($r = 0,671$); спрямованого на процес ($r = 0,670$) і Локус-контролю «Я» ($r = 0,565$).

Таким чином, на основі аналізу отриманих результатів, визначено високий рівень зв'язків кореляції ПОПЕ зі змінними, що орієнтовані на результат і мету, та помітні з даними Локус контролю життя, контролю «Я» та спрямованістю на процес.

Зазначимо, що найбільш вираженими прямими кореляційними зв'язками ПОПЕ виявилися показники мотивації вибору професії. Високий рівень таких зв'язків визначено з показниками внутрішніх індивідуальних і соціально значущими та зовнішніми позитивними мотивами (відповідно $r = 0,839$ і $r = 0,819$), при зовнішніх негативних мотивах на помірному рівні $r = 0,425$.

Емоційна спрямованість особистості при виборі професії вказує на рівень внутрішніх показників емоційного характеру, які суттєво впливають на обрання професії економіста.

Високий рівень прямих кореляційних зв'язків ПОПЕ визначено з чотирма показниками, а саме: зі змінними практичної і акізитивної спрямованості ($r = 0,735$), комунікативної ($r = 0,722$), гностичної ($r = 0,702$). Окрім того на рівні помітних зв'язків виявлено показники глоричної спрямованості ($r = 0,621$), гедоністичної ($r = 0,576$), естетичної ($r = 0,531$) і помірно пугнічної ($r = 0,401$).

Таким чином, визначено, що високий рівень емоційного спрямування з ПОПЕ спостерігається за практичною

Питання психології

спрямованість з прагненням до матеріального благополуччя, комунікації і пізнавальної гармонії при помірних щодо самоствердження задоволеності і комфорту й гармонії світу і особистості. Водночас помірний рівень з'ясовано щодо подолання небезпеки і схильності до високих цілей і боротьби.

Отже, аналізуючи отримані показники кореляційної матриці мотиваційного компоненту з ППОПЕ можна зробити такі висновки: встановлено, що суттєве і провідне значення в обранні професії економіста мають внутрішні індивідуальні, соціально значущі мотиви та внутрішні позитивні поряд зі спрямованістю на результат і мету, а також практичною, акзитивною, комунікативною і емоційною спрямованістю; помітне значення в обранні професії економіста відіграють такі смисложиттєві орієнтації, як локус контролю життя, особистого «Я» і спрямованості на процесі, а також такі характеристики емоційної спрямованості, як глорична, гедоністична, естетична.

Аналіз кореляційної матриці професійно-інтелектуальних компонентів здійснювали за рівнем зв'язків інтегрального показника обрання професії економіста з показниками методики Дж. Холланда щодо відповідності типу особистості професійному середовищу, емоційного інтелекту і аналітичного мислення.

Щодо кореляційних зв'язків ППОПЕ зі змінними соціальної спрямованості особистості на привабливе професійне середовище (Методика Дж. Холланда), встановлено що три показники із шість мають високий рівень прямих кореляційних зв'язків. Обранню професії економіста, за нашими даними, найбільш відповідають такі психологічні типи особистості, як конвенційний ($r = 0,856$), реалістичний ($r = 0,855$), інтелектуальний ($r = 0,817$) і заповзятливий (підприємницький) $r = 0,701$).

Отже, встановлено, що високий рівень кореляційних зв'язків ППОПЕ спостерігається у осіб конвенційного, реалістичного та інтелектуального типів при помірному соціальному типу і помірному артистичного типу.

Професійно значущими для обрання професії економіста виявлено кореляційні зв'язки ППОПЕ з показниками «Емоційного інтелекту» Н. Холла, яка спрямована на діагностику здатності розуміння взаємодії особистості, що корелює з умінням керувати емоційною сферою.

Встановлено, що найвищий рівень прямого кореляційного зв'язку спостерігається з показником базової шкали методики емоційної обізнаності ($r = 0,843$), помітні кореляційні зв'язки відмічено з показниками шкал управління своїми емоціями ($r = 0,617$) і самомотивація ($r = 0,571$) з помірними – розпізнання емоцій інших ($r = 0,435$) і емпатія ($r = 0,434$).

Отже, показники емоційного інтелекту суттєво пов'язані з емоційною обізнаністю особистості, управлінням своїми емоціями у взаємодії та здатності до самомотивації, при помітних характеристиках емпатії, умінням розпізнавати емоції та впливати на інших.

Розвиток аналітичного мислення – це одна із професійно значущих компетенцій для економічної сфери діяльності. З'ясовано, що ППОПЕ має високий рівень прямих кореляційних зв'язків з показником рівня розвитку аналітичного мислення ($r = 0,748$) і коефіцієнтом успішності аналітичного мислення ($r = 0,741$) та помірний зв'язок з його швидкістю ($r = 0,633$).

На основі отриманих даних з'ясовано, що суттєве значення при обранні професії економіста мають такі параметри аналітичного мислення: як рівень його розвитку, коефіцієнт успішності, і швидкість аналітичного мислення.

Таким чином, за результатами аналізу показників кореляційних зв'язків професійно-інтелектуального компоненту визначено, що для обрання професії економіста першочергове значення мають такі характеристики як: конвенційний, реалістичний, інтелектуальний, підприємницький типи особистості, рівень емоційної обізнаності, рівень розвитку аналітичного мислення, та коефіцієнт успішності, з помірно вираженими особливостями швидкості аналітичного мислення, емпатії, розпізнавання емоцій інших, артистичності.

Питання психології

Наступний блок методик характеризує рівень розвитку адаптаційного потенціалу особистості, щодо компетентності, швидкого пристосування до змін, діяти у відповідності до обставин які змінюються та професійними компетентностями щодо здатності до комунікації, уміння переконувати, надавати професійну інформацію для професіоналів так і для осіб які не мають фахової підготовки.

Аналіз кореляційної матриці показників ППОПЕ з показниками за методиками «Адаптаційна мобільність», «Комунікативний контроль» показує наступне.

Встановлено, що із 12 змінних – у 7 з них спостерігаються на високому рівні кореляційні зв'язки з ППОПЕ ($r = 0,7845 - 0,721$). Це стосується у першу чергу щодо показника який вказує на легкість адаптації обстежуваних до усього нового ($r = 0,845$).

Отже, проаналізувавши отримані показники, можна зробити наступний висновок. Встановлено, що за результатами аналізу кореляційних зв'язків ППОПЕ зі змінними методики адаптаційної мобільності, щодо обрання професії економіста суттєве значення мають такі адаптаційно-комунікативні властивості обстежуваних як здатність легко адаптуватись до обставин і умов які змінюються, легко встановлювати контакти у взаємодії, здатність до інноваційних перетворень та брати відповідальність на себе за нововведення, що позитивно впливає на рівень розвитку загальних та спеціальних компетентностей які стосуються адаптаційних можливостей та комунікативної сфери.

За інтерпретацією Г. Ложкіна і Н. Пов'якель адаптованим варіантом теста М.Снайдера «Оцінка комунікативного контролю у спілкуванні» комунікативний контроль грає важливу роль в організації безконфліктної взаємодії і самореалізації [6, 197]. Окрім того, автори стверджують, що комунікативний контроль тісно пов'язано з комунікативними компетентностями, а тому включає не тільки оцінку іншого у певній ситуації, а й визначення сильних і слабких сторін, уміти встановлювати дружню

атмосферу при розв'язанні конфліктних ситуацій, зрозуміти проблеми і бажання іншого, стати на його позицію і підтримати, здатність контролювати партнерські, дружні взаємовідносини, прогнозувати розвиток інцидентів конфліктних ситуацій тощо [6, 198].

Встановлено, що рівень комунікативного контролю має тісний вищого рівня прямий зв'язок з ППОПЕ ($r = 0,845$), що свідчить про суттєве значення комунікативних компетентностей при обранні професії економіста.

Отже, за результатами аналізу кореляційних зв'язків показників обрання професії економіста встановлено суттєве значення адаптаційних і комунікативних компетентностей. Це підтверджується високим рівнем прямих кореляційних зв'язків ППОПЕ з такими властивостями адаптаційної мобільності як: легкість адаптації до нових умов і обставин, можливість встановлення контактів при взаємодії, інтерес, схильність до впровадження нових ідей при цьому здатність брати на себе відповідальність, швидко розв'язувати складні проблеми і у цілому притаманна спрямованість на успіх, перемогу.

Важливість комунікативної сфери підтверджується також і високим рівнем кореляційних зв'язків з індивідуально психологічними особливостями досліджуваних за допомогою показників 16 факторного особистісного опитування Р. Кеттела.

Так, за показниками кореляції інтелектуального блоку з ППОПЕ з'ясовано високий рівень зі змінними відповідно, інтелект ($r = 0,807$), практичне спрямування ($r = 0,818$), радикалізм ($r = 0,801$). У цілому це свідчить про високий рівень впливу на обрання професії економіста інтелектуальної сфери обстежуваних.

Отже, рівень кореляційних зв'язків з ППОПЕ з показником індивідуально-психологічних особливостей обстежуваних свідчить про важливість високого рівня кореляційних зв'язків у першу чергу з показником рівня інтелектуальної сфери ($r =$

Питання психології

0,808), комунікативної ($r = 0,709$) і емоційно-вольової ($r = 0,669$).

Аналіз результатів кореляційних зв'язків між ППОПЕ і властивостями темпераменту за методикою В. Русалова дає змогу охарактеризувати роль в обранні професії економіста психобіологічних властивостей індивіда. За інтерпретацією методики В. Русалова темпераментальні особливості обстежуваних відображаються у 4х блочній структурі функціональної системи людини. Так показник ергічності (1) відповідає функціям аферентного синтезу; пролонговане (2) зумовлене пластичністю; темп (3) відповідає за функції виконання і емоційну чутливість, (4) характеризує зворотній зв'язок [9, 122].

За результатами кореляційних зв'язків ППОПЕ і 9 шкалами властивостей темпераменту встановлено наступне: найбільш виражений високий рівень кореляційних зв'язків спостерігається за показниками ергічності ($r = 0,805$). На помітному рівні зафіксовано кореляційні зв'язки ($r = 0,863$), тобто високий кореляційних зв'язків, інші змінні кореляції з ППОПЕ з показниками соціальної пластичності ($r = 0,796$) і пластичності ($r = 0,735$) і на помірному рівні темп і соціальний темп (відповідно по $r = 0,544$ і $r = 0,539$), а також емоційність і соціальна емоційність (відповідно $r = 0,586$ і $r = 0,501$) і контроль соціальної бажаності (як показник щирості відповідно ($r = 0,527$)).

Отже, в процесі проведеного кореляційного аналізу, було визначено, що при обранні професії економіста суттєвого значення набувають такі властивості темпераменту як, предметна і соціальна ергічність, що характеризує жагу до діяльності, потреба у соціальних контактах; пластичність як показник легкості переключення з одного виду діяльності на інший, швидкості переключення мислення у процесі взаємодії з середовищем; схильність до комунікації, соціальних контактів; темп який вказує на швидкість виконання окремих операцій і соціальний темп, що зумовлює швидкісні особливості у процесі спілкування; емоційність яка стосується емоційної чутливості до невдач у роботі;

соціальна емоційність яка стосується чутливості у комунікаційній сфері.

За результатами аналізу факторних навантажень з усієї вибірки виокремлено групу факторів, які, на наш погляд, є тими детермінантами, що зумовлюють внутрішню структуру компонентів детермінант обрання професії економіста. Визначені рівні факторної ваги (не менше 0,4) величини дисперсії (до 27%) можуть бути визнаними як достатні для подальшої інтерпретації отриманих даних за гомогенністю, стійкістю, інформаційної надійності [4; 8; 10].

Отже, за результатами факторного навантаження встановлено, що компоненти (змінні), які увійшли до F1 доцільно розглядати як мотиваційні щодо внутрішньої структури детермінант обрання професії економіста за компонентами, що увійшли до нього. Тобто, найбільшу факторну вагу (у межах 0,7 – 0,85) визначено за показниками мотиваційної сфери, а саме: внутрішніми індивідуальними і соціально значущими мотивами, зовнішніми позитивними мотивами, смисложиттєвими орієнтаціями на мету і результат та комунікативну, акзитивну, практичну і гностичну спрямованість, що дає підстави назвати цей фактор F1 як мотиваційний.

До другого фактору F2 із 13 змінними 6 спостерігаються за фактурною вагою у межах 0,801 – 0,855.

Таким чином, фактор F2 за фактурною вагою його змінних, з одного боку, характеризують професійно значущі спеціальні компетентності, які виявляються у таких властивостях, як конвенційність, реалістичність, підприємливість, а також суттєвих змінних які притаманні інтелектуальній сфері – інтелектуальний тип спрямування на професійне середовище, виражені вагомі показники емоційного інтелекту, емоційна обізнаність, самомотивація, управління своїми емоціями, рівень аналітичного мислення, коефіцієнт успішності та його швидкість. Такі компоненти (змінні), які увійшли до F2, на наш погляд, представляють професійно-інтелектуальний фактор.

Отже, за фактором F3 найбільш вагомими виявились компоненти, що

Питання психології

характеризують адаптаційні можливості особистості (легко адаптується до нового, легко переключається на іншу діяльність, швидко вирішує складні проблеми, спрямований на успіх, перемогу) а також комунікативна складова (високий рівень комунікативного контролю, легко вступають контакти у взаємодії). Окреслені змінні дають нам право назвати даний фактор як: адаптаційно-комунікативний (F3).

Відомо, що індивідуально-психологічні особливості (ІПО) устанавлюються внаслідок системного узагальнення індивідуальних біологічних і соціально набутих властивостей, які здійснюють функціонування поведінки, діяльності, спілкування і пов'язані з усіма психічними процесами (пізнавальними, мотиваційними, емоційно-вольовими, інтелектуальними, комунікаційними, функціонально-динамічними) [1; 4; 5].

У процесі проведення аналізу за методикою 16-ти факторного опитувальника Р. Кеттелла встановлено, що із 16 показників за фактором F4 – 10 спостерігаються у межах 0,719 – 0, 843, із них 3 – з блоку інтелектуальної сфери, 3 – з блоку емоційно-вольової і 4 – з блоку комунікативної.

Таким чином, на основі отриманих результатів аналізу матриці факторних навантажень, було виокремлено фактор F4, який гармонійно поєднує інтелектуальну сферу, комунікативну, і емоційно-вольову, і свідчить про важливість таких індивідуально-психологічних властивостей обстежуваних при обранні професії економіста.

Фактор F5 поєднує за методикою дослідження властивостей темперамента В. Русалова 4 блока функціональної системи обстежуваних – афективного синтезу, програмування, виконання і зворотного зв'язку. Кожен вимір складається з двох підвимірів: об'єктивно орієнтованого; суб'єктивно орієнтованого (або комунікативного).

Встановлено, що найбільша фактурна вага на такі темпераментальні властивості як: ергічність (0,814) і соціальна ергічність (0,801), пластичність (0,736) і соціальна пластичність (0,796), соціальний темп (0,631)

і соціальна емоційність (0,601), емоційність (0,586), темп (0,544) і контроль соціальної бажаності (0,527).

Отже, за результатами аналізу матриці факторних навантажень, що для F5 найбільшими фактурними навантаженнями виявились ергічність, як жага до діяльності, розумової праці і соціальна ергічність, як потреба в соціальних контактах і засвоєння соціальних форм професійної діяльності, пластичність, як показник легкості, або труднощів переключення з одного предмета на інший, швидкості мисленевих процесів та соціальної практичності, що зумовлює легкість чи труднощі переключення уваги у процесі взаємодії та схильності до різноманітних форм комунікацій; соціальний темп, що вказує на швидкісні характеристики у мовно рухових функцій спілкування і соціальна емоційність, що стосується емоційної чутливості у комунікаційній сфері – чутливості до невдач у спілкування і до оцінок оточення.

Таким чином, підсумовуючи результати аналізу показників факторних навантажень дослідження соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста встановлено п'ять факторів які є провідними у структурі чинників обрання професії економіста, а саме:

F1 – мотиваційний фактор (коефіцієнт варіації 12%)

F2 – професійно-інтелектуальний (коефіцієнт варіації 14%)

F3 – адаптаційно-комунікативний (коефіцієнт варіації 18%)

F4 – індивідуально-психологічний (коефіцієнт варіації 20%)

F5 – темпераментальний (коефіцієнт варіації 22%)

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, за результатами аналізу кореляційних матриць зв'язків ($R = 0,863$), тобто високих кореляційних зв'язків, інші змінні кореляції з ІПОПЕ з 71 показником 10 методик дослідження психологічних детермінант обрання професії економіста встановлено, що 38 з них мають високий рівень кореляційних зв'язків (0,717). А саме за методикою «Смисложиттєвих орієнтацій» спрямованість на результат – на

Питання психології

процес; за методикою «Емоційна спрямованість» – акзитивна, практична комунікативна спрямованість; за методикою «Мотиви вибору професії» В. Семиченко внутрішні індивідуальні і соціально значущі мотиви та зовнішні позитивні мотиви; за методикою «Опитувальник відповідності типу особистості професійному середовищу» Дж. Холланда – конвенційний, реалістичний, інтелектуальний та підприємницький типи обстежуваних; за методикою «Емоційний інтелект» Н. Холла – емоційна обізнаність і самомотивація; за тестом «Аналітичне мислення» – рівень розвитку і коефіцієнт успішності; за методикою «Адаптаційна мобільність» – легкість адаптації до нового, встановлення контактів у взаємодії і переключення на іншу діяльність, швидко вирішує складні питання, здатний до інноваційних перетворень їх впровадження і брати відповідальність за нововведення на себе; за методикою «Оцінка комунікативного контролю у спілкуванні – рівень комунікативного контролю; за інтелектуальним блоком методики Р. Кеттела – розвинений інтелект, практична спрямованість, радикалізм; за емоційно-вольовим блоком цієї ж методики – емоційна стабільність - упевненість, твердість (рішучість) і за комунікативним блоком – дипломатичність, домінантність, сміливість; за методикою «Властивості темпераменту» Русалова – ергічність, соціальна ергічність, пластичність і соціальна пластичність. Представлені результати свідчать про високий рівень залежності щодо обрання професії економіста обстежуваними від наведення змінних.

За результатами рівня кореляційних зв'язків і факторних навантажень дослідження соціально-психологічних детермінант обрання молоддю професії економіста виокремлено п'ять основних факторів: F1 – мотиваційний; F2 – професійно-інтелектуальний; F3 – адаптаційно-комунікативний; F4 – індивідуально-психологічний; F5 – темпераментальний.

При цьому з'ясовано, що найбільші факторні навантаження і найвищі кореляційні зв'язки за F1 спостерігаються за змінними методики «Мотиви вибору професії» В. Семиченко; за F2 – професійно-інтелектуальним за «Опитувальником відповідності типу особистості професійному середовищу» Дж. Холланда; за F3 – адаптаційно-комунікативним за показниками методик «Адаптаційна мобільність» (Л. Карамушка) і «Оцінка комунікативного контролю» (Г. Ложкін, Н.Пов'якель); за F4 – індивідуально-психологічним – за показниками інтелектуальної, комунікативної та емоційно-вольової сфер особистості, за 16 факторним опитувальником Р. Кеттела; за F5 – темпераментальним за методикою «Дослідження властивостей темпераменту» В. Русалова. Такі результати дають підстави рекомендувати наведений комплекс методик для проведення емпіричного дослідження.

Дане дослідження не вичерпує усіх аспектів означеної проблеми. Актуальним в умовах сьогодення є використання запропонованого нами комплексу психологічних методик для дослідження інтегральної оцінки показників обрання молоддю професії економіста.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания. – СПб.: Питер, 2001. – 272 с.
2. Бодров В. А. Практикум по дифференциальной психодиагностике профессиональной пригодности. М.: ПЕР СЭ. 2003. - 768 с.
3. Карамушка Л. М., Креденцер О. В., Терещенко К. В. Психологічні детермінанти розвитку організаційної культури : монографія. Київ: Педагогічна думка, 2015. 288 с.
4. Корольчук М.С. Теорія і практика професійного психологічного відбору: навч. посібник для слухачів та студ. вузів / М.С. Корольчук, В.М. Крайнюк. – К.: Ніка-Центр, 2010. – 532 с.
5. Леонтьев, А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Просвещение, 2004. – 318 с.
6. Ложкін Г. В. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика: навчальний посібник / Г. В. Ложкін, Н. І. Пов'якель. – Київ : ВД «Професіонал», 2007. – 416 с.

Питання психології

7. Максименко С. Д. Метод дослідження особистості. Практична психологія та соціальна робота. 2004. № 7. С. 1–8.
8. Моргун В.Ф., Тітов І.Г. Основи психологічної діагностики. Навч.пос. для студ. вищ. навч. закл. / В.Ф. Моргун, І.Т. Тітов. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2009. – 464с.
9. Практикум із загальної психології / Т. І. Пашукова, А. І. Допіра, Г. В. Дьяконов; за ред. : Т. І. Пашукової. – К. : Знання, 2006. - 203 с.
10. Психологія професійного самовизначення особистості: монографія / М.С. Корольчук, Ю. В. Дроздова, В. М. Корольчук, В. І. Осьодло, А.М. Сипливий ; за заг. ред. М. С. Корольчука. – Київ : Київ. Нац. Торг.- екон. ун-т, 2018. – 280 с.

References

1. Anan'ev V. N. (2001) O problemakh sovremennoho chelovekoznaviya. [On the problems of modern human science] – SPb.: Pyter. – 272 s. (in Russian)
2. Bodrov V. A. (2003) Praktikum po differentsialnoi psikhodyahnostyke professyonalnoi pryhodnosti. [Workshop on differential psychodiagnostics of professional fitness] M.: PER SЭ. - 768 s. (in Russian)
3. Karamushka L. M., Kredentser O. V., Tereshchenko K. V. (2015) Psykholohichni determinanty rozvytku orhanizatsiinoi kultury [Psychological determinants of organizational culture development]: monohrafiia. Kyiv: Pedahohichna dumka. 288 s. (in Ukrainian)
4. Korolchuk M. S. (2010) *Teoriia i praktyka profesiinoho psykholohichnoho vidboru*. [Theory and practice of professional psychological selection]: textbook. guide for students and students. Universities. – K. : Nika-Center. (in Ukrainian)
5. Leontev, A. N. (2004) Deiatelnost. Soznanye. Lychnost. [Activity. Consciousness. Personality] – M.: Prosveshchenye. – 318 s. (in Russian)
6. Lozhkin H. V. (2007) *Psykholohiia konfliktu: teoriia i suchasna praktyka* [Psychology of conflict: theory and modern practice]: textbook / G.V. Lozhkin, N. I. Povyakel. - Kyiv: VD "Professional". (in Ukrainian)
7. Maksymenko S. D. (2004) Metod doslidzhennia osobystosti. [Method of personality research] *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota. № 7. S. 1–8.* (in Ukrainian)
8. Morhun V. F., Titov I. H. (2009) *Osnovy psykholohichnoi diahnostyky*. [Fundamentals of psychological diagnosis]. Tutorial for for students. higher textbook lock / V. F. Morgun, I. T. Titov. - Kyiv: Slovo Publishing House. (in Ukrainian)
9. Praktikum iz zahalnoi psykholohii (2006) [Workshop on general psychology] / T. I. Pashukova, A. I. Dopira, G. V. Dyakonov; for order. : T. I. Pashukova. - K. : Knowledge. (in Ukrainian)
10. Psykholohiia profesiinoho samovyznachennia osobystosti (2018) [Psychology of professional self-determination of personality]: monograph / M. S. Korolchuk, Yu. V. Drozdova, V. M. Korolchuk, V. I. Osyodlo, A. M. Simplyvy; for general Ed. M. S. Korolchuk. - Kyiv. Nat. Trade and economy University. (in Ukrainian)

Резюме

Мартыненко А. А. аспірантка кафедри психології
Київського національного торговельно-економічного університету
Корольчук М. С. доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології Київського національного
торговельно-економічного університету
Корольчук В. М. доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології Київського національного
торговельно-економічного університету

ВЗАИМОСВЯЗИ И ФАКТОРЫ ИССЛЕДОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ДЕТЕРМИНАНТ ИЗБРАНИЯ МОЛОДЕЖЬЮ ПРОФЕССИИ ЭКОНОМИСТА

В статье представлено исследование социально-психологических детерминант избрания молодежью профессии экономиста. На основе проведения системного анализа полученных данных, согласно цели исследования обследуемых об избрании профессии экономиста по результатам эмпирического исследования проведен корреляционный и факторный анализ по 10 методикам с 71 показателем.

Определены пять основных факторов социально-психологических детерминант избрания молодежью профессии экономиста: F1 - мотивационный; F2 - профессионально-интеллектуальный; F3 - адаптационно-коммуникативный; F4 - индивидуально-психологический; F5 - темпераментальный.

Ключевые слова: *взаимосвязи; факторы; социально-психологические; детерминанты; избрание; профессия экономиста.*

Summary

Martinenko O. O. graduate student of the Department of Psychology, Kyiv National University of Trade and Economics
Korolchuk M. S. Doctor of Psychological Sciences, Professor, Professor of the Department of Psychology, Kyiv National University of Trade and Economics
Korolchuk V. M. Doctor of Psychological Sciences, Professor, Professor of the Department of Psychology, Kyiv National University of Trade and Economics

RELATIONSHIPS AND FACTORS OF RESEARCH OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS OF YOUNG CHOICE OF THE ECONOMIST'S PROFESSION

Introduction. The conducted research does not fully reveal the socio-psychological determinants of young people's choice of the profession of economist. At the same time, the rational choice of the future profession determines the effectiveness of the professional activity of the economist, which depends on the level of severity of the determinants that contribute to the right choice.

Purpose. On the basis of empirical research to determine the correlations and factor loads of the structural components of the socio-psychological determinants of young people's choice of the profession of economist.

Methods. In the empirical study, we used a set of informative techniques aimed at studying the motivational, professional, intellectual, communicative, individual psychological and temperamental areas of personality.

Originality. According to the results of the empirical study, for the first time the correlations and factor loads of the indicators of the study of socio-psychological determinants of choosing the profession of economist were clarified. Summarizing the results of the analysis of indicators of factor loads of research of social and psychological determinants of youth choice of a profession of the economist five factors which are leading in structure of factors of a choice of a profession of the economist are established, namely:

- F1 - motivational factor (coefficient of variation 12%)
- F2 - professional-intellectual (coefficient of variation 14%)
- F3 - adaptive-communicative (coefficient of variation 18%)
- F4 - individual psychological (coefficient of variation 20%)
- F5 - temperamental (coefficient of variation 22%)

Conclusion. According to the results of the level of correlations and factor loads of the study of socio-psychological determinants of young people's choice of the profession of economist, five main factors have been identified: F1 - motivational; F2 - professional-intellectual; F3 - adaptive-communicative; F4 - individual psychological; F5 - temperamental.

It was found that the largest factor loads and the highest correlations for F1 are observed in the variables of the method "Motives for choosing a profession" V. Semichenko; according to F2 - professional-intellectual according to the "Questionnaire of conformity of personality type to professional environment" by J. Holland; according to F3 - adaptive-communicative according to the indicators of the methods "Adaptive mobility" (L. Karamushka) and "Assessment of communicative control" (G. Lozhkin); according to F4 - individual-psychological - according to the indicators of intellectual, communicative and emotional-volitional spheres of personality, according to the 16-factor questionnaire of R. Kettel; according to F5 - temperamental according to the method of studying the properties of V. Rusalov's temperament. Such results give grounds to recommend the given set of methods for conducting empirical research.

This study does not cover all aspects of this problem. Relevant in today's conditions is the use of our proposed set of psychological techniques to determine the integrated assessment of the choice of the profession of economist.

Keywords: relationships; factors; socio-psychological; determinants; election; profession economist.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.
Received/Поступила: 07.10.21.